MAI THẢO

CHIẾC XE ĐẠP CŨ

Chiếc xe đạp cũ

Mai Thảo

FLIPBOOK-
TỦ SÁCH TIẾNG VIỆT

chiếc xe đạp cũ

Mai Thảo

Bìa: ***M. C. P***
Nguồn: ***Thư viện Tiếu Lùn***

chiếc xe đạp cũ

MAI THẢO

Tạp chí SÁNG TẠO
Sài Gòn - tháng 4 năm 1958

Trên hai chiếc xe đạp không thể cũ hơn, theo một con đường không thể tối hơn, hai người sánh vai nhau thong thả đạp về phía ngoại ô thành phố. Họ vừa rời khỏi phòng triển lãm.

Người họa sĩ già — không hiểu theo tuổi — đã vẽ hàng nghìn bức tranh đủ các loại, đã thí nghiệm rất nhiều môn phái, đã sử dụng rất nhiều kỹ thuật, trưng bày tác phẩm đã nhiều lần và đã đứng lại. Người ta liệt anh vào cái số ít đã tới, và đứng vững trên cái vị trí đã tới ấy. Anh chỉ thấy mọi người ngợi khen một sự thất bại. Đã tới là đã hết. Anh không

đứng trên một cái đỉnh mà nằm trong một cái vũng, cái vũng của nghệ thuật nằm chết.

Người trẻ tuổi thì mới trưng bày tác phẩm lần đầu. Đợt sáng tác thứ nhất triền miên trong một không khí đam mê cuồng nhiệt, người trong cuộc quên cả ăn cả ngủ, hội họa đậu trên tay, nằm trong đầu trong mắt, hình ảnh màu sắc đầy tim đầy hồn. Và năm mươi bức tranh đầu tiên đã được đem trưng bày ở phòng đọc sách công cộng duy nhất của thành phố. Lớp người yêu hội họa, những bạn hữu còn đang chăm chú ngó xuống tác phẩm anh, để khám phá một nghệ thuật một con người mới đến, chúng nói gì, con người ấy nghệ thuật ấy đồng tình hay bất mãn với cuộc sống với nghệ thuật nói chung.

Những nhà phê bình đang cân nhắc, đang đánh giá, chưa quyết định. Anh chẳng quan tâm đến. Vẽ với anh là đủ và vẽ được là xong. Người bạn già khuyên anh trưng bày. Vì đã tới lúc. Thì anh trưng bày. Cười nói là để khỏi chật nhà mà có đúng như vậy. Sự quan hệ đối với anh ở chỗ muốn vẽ phải vẽ và đã vẽ được ra. Nghệ thuật chưa cần là một thành công hay một thất bại. Nó chỉ là một sự kiện linh động nguyên khối, đầy ắp sự sống, như một mặt nước lũ toé vọt băng băng, trườn đi khắp ngả, chưa khuôn thu vào một hưởng một dòng nào. Nó còn đầy bất ngờ và rất mới. Như một cuộc thí nghiệm.

Buổi khai mạc phòng tranh lúc chiều xuống, anh mặc áo mới đến. Đèn sáng chói. Bạn hữu xôn xao các góc phòng, anh nhai kẹo đi đi lại lại trước lũ tranh,

cái đầu nghiêng nghiêng. Chính anh cũng tò mò không kém gì cái tò mò của những người thưởng ngoạn. Con người mới đi vào thế giới nghệ thuật như người miền quê vừa ra tỉnh mà hội họa thì lộng lẫy như một thành phố lớn. Cái gì cũng ngó cũng lạ. Anh bỡ ngỡ với chính những thực hiện của mình. Chưa ai phê bình, anh cũng chẳng tự phê bình. Thấy bằng lòng thấy sung sướng. Nỗi vui thứ nhất toát ra, bốc lên, ngây ngất. Cho mãi tới giờ đóng cửa.

Bây giờ đạp xe theo người bạn già về nhà riêng anh ta ở ngoại ô, anh đi theo bạn nhưng suốt dọc đường không hề nghĩ đến sự đã theo đó. Tới đâu cũng được. Ở đâu cũng là vui. Đi với bạn như đi một mình. Đường phố hẹp tối mà chung quanh không khí phơi phới như ngoài cánh đồng bao la ánh trăng. Sự sống đầy.

Hội họa choàng lên một hơi thở thơm ấm. Năng lực sáng tạo bừng bừng như một trái chín ứ đọng mật ngọt ở trong. Hội họa và con người cười với nhau nụ cười tình yêu thứ nhất. Ngày mai ngày kia anh sẽ vẽ nữa, vẽ mãi mãi. Thân thể anh nhẹ. Chân đạp xe những vòng đều đặn vui. Nghệ thuật vừa trải xong chiếc chiếu mới. Bốn góc chiếu ngay ngắn như một thế giới. Và tất cả thì mới bắt đầu.

Họ im lặng đạp trong im lặng. Bỗng người trẻ vướng tay lái vào xe người bạn già, chao đi. Anh cười lớn:

– Suýt ngã. Gớm tối thế. Này còn xa không?

– Không, một quãng ngắn nữa thôi.

Người trẻ tuổi huýt sáo ngước mắt nhìn lên những vòm cây thẫm bóng trên

đầu, giữa những chùm sao lấp lánh rồi nhìn sang hai bên.

– Này con đường này có thể đẹp lắm.

– Ừ con đường này đẹp.

– Hôm nào có nắng tôi phải vác giá lại vẽ một buổi mới được.

– Ừ hôm nào vác giá đến mà vẽ.

Lại im lặng. Tiếng bánh xe lăn trên mặt nhựa. Người họa sĩ già bỗng nói tiếp bằng một giọng ngậm ngùi:

– Tôi cũng đã có vẽ một bức về con đường này. Sơn dầu.

– Thế à? Từ bao giờ?

– Không nhớ. Lâu lắm rồi.

– Còn giữ không?

– Không, đốt đi rồi và cũng đốt đã lâu lắm.

Người họa sĩ già không nhớ đã đốt bức tranh vẽ con đường có cây đi về cái xóm ngoại ô của anh hôm nào. Chỉ biết là một hôm nào đó hình ảnh con đường ấy cùng với tất cả những con đường khác anh đã sống đã đi qua không còn đúng với cái tâm trạng gây nên bởi những hình ảnh trong bức tranh nữa. Vòng xe đạp tròn quay, những chiếc nan hoa óng ánh, mặt đường mát phẳng như da người, những bóng cây hai phía nghiêng xuống và những vệt sao sáng trên cao không còn phản ảnh tâm hồn anh và bức tranh với những màu sắc rực rỡ đã bốc cháy. Anh đốt nó cháy, ngồi nhìn nó cháy. Rồi con đường về ngoại ô mất dần cái đẹp, song song với con đường nghệ thuật của anh mất dần sự sống. Những

đoạn đã thuộc lòng... vô nghĩa như một nét vẽ quen tay hàng ngày anh đi đi và về trên thân chiếc xe cũ, con người còn cũ hơn xe, tâm hồn còn cũ hơn cả người. Tất cả đều đã cũ đã mỏi quá. Một toàn thể nào tan rời thành muôn phiến nhỏ, mang theo sự hủy hoại, lả tả rơi xuống.

Anh nhớ lại lần triển lãm thứ nhất. Giây phút ngây ngất cũ. Một xưởng họa mới dựng. Tác phẩm chưa ráo sơn, ngọn bút đã phóng lên một khung vải khác. Nhịp sáng tác đi mạnh cái nước rút thần tốc tưởng chừng có những đợt gió thổi trùng trùng ngược lại đến nỗi choáng mặt ù tai, đến nỗi hoa mắt rức đầu. Những lượng sơn những lượng thuốc đổ xuống mặt vải như không bao giờ ngừng lại.

Nhiều năm tháng qua đi. Nghệ thuật vẫn vậy. Riêng anh thay đổi. Anh có cảm

tưởng như đang đẹp với chính cái bóng mình những năm hội họa khởi đầu. Anh còn trẻ măng, cái trẻ măng của đầu cành, chưa có nếp răn, chưa có tuổi. Giờ thì đã khác quá, không còn như cũ nữa. Chân đạp xe đã thấy mỏi. Mấy năm nay đi về vùng ngoại ô, chiếc xe cũ lăn trên lối mòn, vai anh siêu gục, đầu cúi xuống, anh đã đánh mất cái thói quen nhìn trời cao nhìn chung quanh như người bạn trẻ đang nhìn. Giờ nhìn xuống bánh xe lăn, nhìn xuống mình. Mỗi buổi chiều lại tới hơn buổi chiều trước, cứ tối thêm mãi. Con đường dài ra cứ dài thêm mãi. Sự mệt mỏi chiều chiều u uất đi sâu vào cái đáy heo hút.

– Tới chưa? Chậm thế! Đạp nhanh lên chứ.

Tiếng người bạn đã đạp vượt lên nói với lại. Người họa sĩ già du cái cổ gầy ra

phía trước, ấn mạnh chân xuống bàn đạp, rướn lên. Chân tay anh đều mỏi rời. Mỗi cử động là mỗi cố gắng. Thân thể như cuộc sống bây giờ; một cái máy đã long đã gẫy anh cố gắng lắp lại nhưng vẫn sộc sệch không được như cũ. Con đường thì như một hướng núi. Trước đổ dốc nhanh bao nhiêu, bây giờ leo lên nhọc mệt bấy nhiêu. Nghệ thuật như một cánh chim không chờ nó cũng bay đến giờ giữ lại cũng không được. Từng phiến sống bỏ đi dần dần, nghệ thuật cũng trở gót theo sau, cứ mất cứ vơi mãi như phòng triển lãm những ngày sắp đóng cửa. Một cái gì đang ra về. Nó vẫy tay vĩnh biệt. Cũng không có sự hẹn gặp lại.

Người họa sĩ già xuống xe trước cửa nhà mình, một căn nhà gỗ cuối một ngõ hẹp. Đứa con anh đứng chờ trước của. Anh cúi xuống xoa đầu nó rồi quay lại

mời bạn vào nhà. Đèn bật sáng. Người họa sĩ trẻ đứng trước một căn phòng trống, nền xi măng trần truồng. Bốn vì tường thì đầy những dấu đinh, chỉ có một cuốn lịch nhỏ còn mang một ngày của tuần lễ trước. Một chiếc ghế dài kê sát tường. Mấy ô sách. Trên mặt cái giá cao, một lọ sành đựng bút vẽ và một hộp sơn đậy nắp. Không có dấu vết sáng tác. Không có các bề bộn nghệ thuật của xưởng họa. Không khí thanh sạch không thoáng gợi một mùi sơn vải quen thuộc. Thật khác với các buồng ngủ của anh vừa được biến thành xưởng họa từ mấy tháng nay. Chẳng có chỗ mà đi. Đâu đâu cũng ngổn ngang. Chỗ nào cũng chỉ thấy tranh thấy thuốc chồng chất lên nhau. Anh ngạc nhiên hỏi bạn:

– Tranh đâu cả?

Và khi người bạn già đã rửa mặt xong ra trả lời:

– Không có.

Thì anh không giấu được cảm phục:

– Anh đã thành công đã có tên tuổi cũng khác. Muốn vẽ lúc nào thì vẽ, vẽ ra là ăn chắc. Tôi vẽ ngày vẽ đêm cứ là vẽ bừa đi cũng chưa biết sẽ ra thế nào. Tới được cái vững vàng bây giờ của anh, tới được khi mỗi sáng tác là một tác phẩm, tôi còn phải có nhiều thời gian và nhiều kinh nghiệm lắm.

Người họa sĩ già mỉm cười nhìn bạn cũng không muốn đính chính lại nhận xét sai lầm ấy. Nhớ trước kia, ngày mới vẽ, đứng trước xưởng họa trống của một "bậc đàn anh" anh cũng nói một câu tương tự như vậy. Thì ra nghệ thuật không có định

luật nhưng giữa con người nghệ thuật và nghệ thuật đã có một quy luật nào đó. Không có tấm kính, cái thước nào phản chiếu và đo lường tâm hồn và sự sống đúng và rõ hơn. Không muốn phản bội, còn chân thành kính yêu nghệ thuật thì nhận thấy quy luật ấy. Một nghệ thuật đã hết không sống được bằng hoa lá ngụy trang. Sau lần triển lãm cuối cùng, một mình đạp xe về ngoại ô, anh cảm thấy anh không còn những điều kiện trở lại hội vui.

Đã tới lúc chuông điểm giờ người lui vào hậu trường. Một ngọn lửa tàn. Một đường tơ trùng. Những ngón tay yếu mang một tâm hồn mỏi. Chiếc xe cũ và con đường dài. Căn nhà ngoại ô với buổi chiều đã xuống. Một ấn tượng tối tăm điển hình.

Ánh sáng lạnh của xưởng họa không họa phẩm chiếu xuống bóng hai người đứng im. Mỗi người đuổi theo một ý nghĩ. Bỗng người trẻ cất tiếng hỏi:

– Ban nãy anh có xem kỹ tranh tôi không?

– Tôi có xem kỹ.

– Anh thấy sao?

– Tôi thấy anh, anh đang sống.

– Anh còn thấy gì nữa không?

– Có. Kỷ niệm và quá khứ. Một phần cái tôi ngày xưa trong cái anh hôm nay.

– Nghĩa là anh định nói có một cái chung giữa tôi với anh?

– Đúng. Tôi định nói có một cái gì chung giữa tôi với anh.

Người trẻ tuổi có vẻ sung sướng và bằng lòng câu nói đó. Anh ngẫm nghĩ rồi giơ tay lên ánh sáng, tính đốt ngón.

– Này anh này.

– Gì thế?

– Tôi định cuối tháng sáu lại trưng bày. Làm một cuộc triển lãm mùa hạ. Độ sáu mươi bức. Giờ đã có ngót hai chục. Mà chỉ còn bốn tháng trước mắt.

– Tôi xem anh vẽ nhanh lắm. Kịp thừa đi.

– Kịp thì vẫn kịp. Nhưng lần này tôi muốn bầy chung với anh. Anh nói có một cái gì chung giữa tôi với anh làm tôi nẩy ra ý định muốn bầy chung với anh lần tới.

Cái chung ấy đang tách rời ra, thành hai thực thể khác biệt, đi xa mãi nhau, mỗi thực thể về riêng một đầu. Không, cái chung ấy không thể đứng với nhau trong một phòng tranh được. Cái đỉnh ấy và cái vũng này không đứng được bên nhau.

Người họa sĩ già nghĩ vậy và lắc đầu:

– Anh vẽ đủ chỗ thiếu đi và anh triển lãm một mình. Bây giờ anh phải triển lãm một mình.

Mẫu đối thoại ngừng lại ở đó. Người họa sĩ già tiễn bạn ra ngoài đường lớn và đứng lại ở đầu ngõ. Anh nhìn lên những vì sao trên đầu. Khoảng tối tăm vô tận và những điểm đứng xa nhau. Có một cái gì chung giữa tôi với anh, từ tôi đến

anh. Nhìn mãi những vì sao nghĩ mãi về cái chung đó. Cũng thấy buồn rầu nhưng cũng thấy yên tâm.

MAI THẢO